

lerine verilen nimetleri hatırlatmaktadır. Firavun'un zulmünden ve denizde boğulmaktan kurtulmaları, çöldeki yiyecekler, kayadan su fışkırmaları, Tûr'un üzerlerine kaldırılması bu nimetlerden bazılarıdır (el-Bakara 2/40, 47, 122; el-A'râf 7/105, 134; Yûnus 10/93; Tâhâ 20/47, 80; el-Câsiye 45/16). Diğer taraftan vaktiyle İsrâiloğulları'ndan Allah'a kulluk etme, anaya babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik yapma, insanlara güzel söz söyleme, namaz kılıp zekât verme, peygamberlere inanıp onları destekleme gibi konularda söz alınmış; karşılığında günahlarının bağışlanacağı, cennet gibi bir ülkeye kavuşturulacakları vaad edilmişti (el-Bakara 2/83; el-Mâide 5/12, 70). Fakat onlar verdikleri sözü tutmamışlar, peygamberleri inkâr etmiş ve onları öldürmüşler, Allah'ı unutup putlara ve buzağı heykeline tapmaya başlamışlar, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmışlardır (el-Bakara 2/83; el-Mâide 5/70, 110; el-İsrâ 17/4; Tâhâ 20/94). İsrâiloğulları'na kitap, hüküm ve peygamberlik verilmiş (el-Câsiye 45/16), Mûsâ'ya indirilen kitap onlar için rehber kılınmış (el-İsrâ 17/2; es-Secde 32/23; Gâfir 40/53-54), ancak onlar söz dinlemeyip haddi aşmışlardır (el-Mâide 5/78). Benî İsrâil âlimleri Kur'an'ı bilmekte (eş-Şuarâ 26/197) ve Kur'an, İsrâiloğulları'nın ihtilâf ettikleri pek çok şeyi açıklamaktadır (en-Neml 27/76).

Hadislerde de Benî İsrâil'den çeşitli vesilelerle bahsedilmektedir. Benî İsrâil'in çıplak yıkandığı ve bu âdete uymadığı için Hz. Mûsâ'yı ayıpladıkları, kadınlarının mescide gitmekten menedildiği, âşûrâ gününün Benî İsrâil'in düşmandan kurtuluş günü olduğu ve bu günde oruç tuttukları, onlardan bir grubun tarihten silindiği, İsrâil hukukunda kisasın bulunduğu, ancak diyetin olmadığı, İsrâiloğulları'nın peygamberleri tarafından idare edildiği, onların dinî hükümleri sadece yoksul kesime uyguladıkları, tâûnun onlara gönderilmiş rivayet edilmiştir. Ahkâf sûresinin 10. âyetinin, yahudi iken İslâm'ı benimseyen Abdullah b. Selâm'a ilgili olarak indiği de nakledilmektedir (*Mûsned*, I, 273-274, 278, 291; Buhârî, "Gûsül", 20, "Enbiyâ", 1, 25, 28, 50, "Ezân", 163, "Şavm", 69, "Menâkıbü'l-enşâr", 19, 52, "Bed'ü'l-halk", 15, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 6, 18, "Tefsîr", 2/23; Müslim, "Hayz", 75, "Fezâ'il", 155, 156, "Şalât", 141, "Kûsûf", 9, "Şiyâm", 127, "İmâre", 44, "Şayd", 50, 51, "Zühhd", 61, "Selâm", 92). Tefsir, tarih, tabakat ve kisas-ı enbiyâ türü eser-

lerde İsrâiloğullarıyla ilgili pek çok rivayet yer almakta olup bunlardan bir kısmı yahudi dinî literatüründen, birçoğu da apokrif kitaplardan kaynaklanmaktadır (bk. İSRÂİLİYAT; YAHUDİLİK).

BİBLİYOGRAFYA :

Mûsned, I, 273-274, 278, 291; Buhârî, "Gûsül", 20, "Enbiyâ", 1, 25, 28, 50, "Ezân", 163, "Şavm", 69, "Menâkıbü'l-enşâr", 19, 52, "Bed'ü'l-halk", 15, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebî", 6, 18, "Tefsîr", 2/23; Müslim, "Hayz", 75, "Fezâ'il", 155, 156, "Şalât", 141, "Kûsûf", 5, 9, "Şiyâm", 127, "İmâre", 44, "Şayd", 50, 51, "Zühhd", 61, "Selâm", 92; Sa'lebi, *Arâ'isü'l-mecâlis*, s. 101; E. Mangelot, "Israel", *DB*, III/1, s. 995-1005; M. İzzet Derveze, *Târîhu Benî İsrâ'îl min esfârihim*, Beyrut 1969, s. 398-404; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VI, 512-568; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 587-613; A. Haldar, "Israel", *IDB*, II, 765-766; A. J. Wensinck, "İsrâil", *IA*, V/2, s. 1128; S. D. Goitein, "Banû İsrâ'îl", *El*² (Fr.), I, 1051-1053; R. De Vaux, "Israel", *DBS*, IV, 730-731; Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, İstanbul, ts. (Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı), X, 330-499.

ÖMER FARUK HARMAN

İSRÂİL b. YÛNUS

(bk. SEBÎ, İsrâil b. Yûnus).

İSRÂİLİYAT

(الإسرائيليات)

Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan İslâm kaynaklarına geçtiği kabul edilen bilgiler için kullanılan terim.

İsrâiliyyât, Hz. Ya'kûb'un ikinci adı veya lakabı olan **İsrâil** kelimesiyle nisbet ismi oluşturan **İsrâiliyye**'nin çoğuludur. Büyük oranda yahudi, kısmen de hıristiyan kaynaklarından nakledilen "efsane, kussa, olay veya bilgi" anlamında kullanılır. Hz. Ya'kûb'un soyundan gelen yahudiler İsrâiloğulları diye anılmıştır. Bazı âlimler, İslâm muhaliflerinin bu dine ilâve etmeye çalıştıkları asılsız ve uydurma haberler hakkında da aynı terimi kullanmışlardır. Bir kısmı ise yahudi kaynaklı bilgiler için İsrâiliyyât, hıristiyan kaynaklı olanlar için "mesihîyyât" veya "nasrâniyyât" kelimelerine yer vermişlerdir (Ahmed Emîn, s. 161; Mahmûd Ebû Reyze, s. 154; Juynboll, s. 137). Ancak tanımın Mecûsîlik, Sâbilik gibi diğer din ve kültürlerden gelen rivayetleri de içine alacak şekilde genişletilmesi daha uygun görünmekle birlikte İsrâiliyyat üzerine araştırma yapanlar bu ayırımı fazla dikkat etmemişlerdir. Eski din ve kültürlerden İslâm kaynaklarına aktarılan bilgilerin genellikle İsrâiliyyat di-

ye anılması muhtemelen yahudilerin daha eski bir dinin mensubu olmaları, o dönemde Arap yarımadasında Araplar tarafından daha çok bilinmeleri ve çoğunluğu teşkil etmeleri gibi sebepler dolayısıyladır. İslâm kaynaklarında İsrâiliyyat'la benzer anlamda kullanılan başka ifadeler de yer almaktadır. Bilhassa fıkıh ilminde dinî bir delil olarak kabul edilen "şer'u men kablenâ", mutlak hakikat anlamında bütün dinlerde rastlanan "hikmet" veya "ulûmü'l-evâil" tabirleri bunlardan bazılarıdır.

Terim anlamıyla İsrâiliyyat'ın tam olarak hangi mânaya geldiği, nasıl ortaya çıktığı ve müslümanlar arasında ilk defa ne zaman kullanıldığı hususunda yeterli bilgi bulunmamaktadır; ancak özellikle Batılı araştırmacılar, kavramın İslâm kaynaklarındaki etki alanı hakkında geniş değerlendirmeler yapmaktadır. Şarkiyatçılar, IV. (X.) yüzyıldan önce kaleme alınan bazı eserlerde İsrâilî rivayetler bulunmakla beraber kelimenin terim olarak daha sonraki dönemlerde kullanıldığını ileri sürerler. Bu anlamda İsrâiliyyat kelimesinin ilk defa Mes'ûdî (*Mürücü'z-zeheb*, II, 216), ardından "kütüb-i kadîme" şeklinde Yâkût el-Hamevî (*Mu'cemü'l-üdeba'*, XIX, 259), daha sonra da İbn Teymiyye, Zehebî ve İbn Kesîr gibi âlimler tarafından kullanıldığı tesbit edilmektedir. Şarkiyatçıların bir kısmı Hasan-ı Basrî, Vehb b. Münebbih, Mâlik b. Dînâr'dan nakledilen İsrâilî bilgilerin varlığından hareketle kavramı II. (VIII.) yüzyılın başlarına kadar çıkarmışlarsa da (*EP* [İng.], IV, 212) bu yaklaşım kelimenin terim anlamıyla kullanıldığı zamana ışık tutacak nitelikte değildir.

İsrâiliyyat'ın muhtevası hayli geniş olup bu rivayetler genellikle İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberleri, bu peygamberlerin günahkârlara yaptıkları uyarıları, bunlara verilen cezaları, zâhidlerin söz ve davranışlarıyla onların mazhar olduğu mânevî lutufları konu almaktadır. Bazı Batılı araştırmacılar terimin peygamberlerin geçmişi ve geleceği, halifeler, idareciler, saltanatların çöküşü, mehdî inancı, kıyamet alâmetleri gibi hususları da içine aldığı ileri sürmüşlerdir (Kister, II [1972], s. 221-222). Bu değerlendirmeler dikkate alındığında sadece geçmiş olaylar değil gelecekteki olaylar ve gayba dair bilgilerle fiten ve melâhimi ilgilendiren rivayetler de İsrâiliyyat kapsamına girer. Bu rivayetlerden bazılarının bizzat Hz. Peygamber tarafından dile getirilmesi, ayrıca sahâbilerin inanç konuları dışın-

İSRÂİLİYAT

daki bazı meselelerde Kâ'b el-Ahbâr gibi kimselere soru sorması üzerine ortaya çıkması da mümkündür. Bir kısım şarkiyatçılar ise İsrâiliyat'ı, geçmiş dinlerin kaynaklarına dayalı bilgilerden çok, geçmiş ümmetlerle ilgili folklorik bilgiler ihtiva eden rivayetler olarak değerlendiren (Wasserstrom, s. 172). Bu yaklaşım, İsrâiliyat'ın eski dinlere ait hurafelere dönüşmüş bilgilere dayandığı şeklindeki kanaatin bir ürünü olup onlara göre İslâm da bu yozlaşmadan etkilenmiş ve tahrif edilmiştir.

Konuyla ilgili bir diğer tartışma da İslâm kaynaklarında yer alan İsrâilî mahiyetteki bilgilerin uydurma olup olmadığı veya elde mevcut kutsal kitaplarda yer alıp almadığıdır. Şarkiyatçıların ve çağdaş müslüman âlimlerin tesbitine göre İsrâiliyat kabilinden bazı bilgiler Kitâb-ı Mukaddes ve onun şerhlerinde yer almaktadır. İsrâiloğulları'nından nakilde bulunmaya izin veren rivayetlerden hareketle (Ebû Dâvûd, "İlim", 11; Tirmizî, "İlim", 13) İslâm âlimlerinin kaynak belirterek yaptığı bazı nakillerin yahudi ve hıristiyan kaynaklarında bulunmaması bunların şifahî olarak rivayet edildiği iddialarını gündeme getirmiştir. Bu görüşü benimseyenler, eserlerinde İsrâiliyat'a yer veren ilk müfessirlerin yöntemini incelerken İbn Haldûn'un o dönem yahudilerinin de Araplar gibi bedevî olduğuna dair görüşünü delil gösterirler (Hıdır, s. 3-4). İslâm kaynaklarındaki İsrâiliyat'ı kutsal kitaplarda mevcut bilgilerle karşılaştırdığını ve birçoğunun bu kaynaklarda yer almadığını gördüğünü söyleyen M. Reşid Rızâ da (*Tefsîrü'l-menâr*, IV, 268) İbn Haldûn'la aynı kanaattedir. Arap yarımadasının İskenderiye, Antakya, Şam, Bâbil gibi ilmî ve kültürel mirasın merkezleri olan bölgelere uzaklığı dikkate alınırsa bu görüşün bir ölçüde doğru olduğunu söylemek mümkündür.

İsrâiliyat hakkında kesin sonuçlara varabilmek için Ehl-i kitap literatürünün muhtelif mezhep ve ekollerine birlikte iyi bir şekilde incelenmesi gerekir; sadece İslâmî literatürün incelenmesiyle varılacak sonuçlar eksik ve yetersiz olacaktır. Derinlemesine bir araştırma yerine sadece temel kaynaklarla yetinilmesi halinde İslâmî literatürdeki bilgilerin Ehl-i kitap kaynaklarında bulunmadığı sonucuna varmak mümkündür. İsrâilî rivayetlerin daha iyi anlaşılmasının bir diğer yolu da çağdaş dönemde ortaya çıkan Kitâb-ı Mukaddes tenkitlerine dair çalışmaların incelenmesidir. İsrâiliyat'ın tarihî, filolojik

ve metodolojik açıdan bilinmesi de İslâm kaynaklarındaki İsrâilî rivayetler hakkında daha doğru hüküm vermeye yardımcı olacaktır.

İslâmî kaynaklarda İsrâilî bilgilerin bulunduğunu ileri sürenlere göre bu bilgiler, güvenilirlikleri konusunda ittifak bulunmayan râviler tarafından ve büyük ölçüde tefsir, kısas-ı enbiyâ, tarih ve hadis kitapları yoluyla literatüre girmiştir. Bazı sahih hadis kitaplarında İsrâiliyat'ın bulunduğunu ileri sürenler (Taylor, XXXIII [1943], s. 191-202), İsrâilî mahiyetteki rivayetlerle Kitâb-ı Mukaddes'teki benzer ifadeleri karşılaştırarak bu sonuca ulaşmışlardır. Bu iddiaları kabul etmeyenler ise aynı bilgilerin Hz. Peygamber tarafından da verilebileceğini, bütün dinlerin kaynağı ilâhî vahiy olduğundan onun tahrife uğramamış kısmında böyle benzerliklerin bulunabileceğini söylemişlerdir.

İsrâiliyat hakkındaki tartışmalar, büyük oranda tâbiîn âlimlerinden Kâ'b el-Ahbâr ile Vehb b. Münebbih'in rivayetleri ve onların güvenilirliği üzerinde yoğunlaşmış, haklarında klasik İslâm kaynaklarında yazılanlar modern dönem eleştirilerinin temelini oluşturmuş (İbn Haldûn, II, 14), bu iki âlimden nakilde bulunan sahâbilerin isimleri tartışma sırasında söz konusu edilmiştir. Sahâbenin tâbiînden rivayeti ve mevkuf rivayetler gündeme gelince büyüklerin küçüklerden veya sahâbenin tâbiînden rivayeti gibi meseleler de ele alınmıştır (Süyûtî, II, 388-389). İrâkî'nin tesbitine göre sahâbenin tâbiînden yirmi kadar rivayeti mevcut olup bunlardan ne kadarının İsrâiliyat'a dair olduğu bilinmemektedir. Fakat Süyûtî'nin bu konuya dair verdiği örneklerin hiçbiri İsrâilî rivayetlerden değildir (*a.g.e.*, II, 389). Kâ'b el-Ahbâr ile Vehb b. Münebbih'in rivayetleri tefsir ve tarih kaynaklarında yer aldığı gibi hadis kitaplarında da nakledilmektedir.

Araştırmacılar, Kitâb-ı Mukaddes'in ilk defa Mağribli hıristiyanların bölge Arapları'nı hıristiyanlaştırmasına yardımcı olmak üzere 106 (724) yılında tercüme edildiğini söylüyorsa da (Hüsnî Yûsuf el-Etyar, s. 11, 63) bazı âyet ve hadisler delil gösterilerek Tevrat ve İncil'in en azından bir kısmının Hz. Peygamber'in bi'seti yıllarında tercüme edildiği ileri sürülmüştür (*a.g.e.*, s. 17-18, 20-22, 41 vd.). Ehl-i kitabın Tevrat'ı İbrânice okuyup Arap dinleyicileri için Arapça'ya çevirdiğine (Bu-hârî, "İftisâm", 25, "Tevhîd", 51, "Tefsîr", 2/11), Hz. Ömer'in, elindeki Tevrat sayfasını Resûl-i Ekrem'e okumaya başlaması

üzerine onun bundan hoşnut olmadığına dair rivayetler, Resûlullah'ın sağlığında bir kısım Tevrat metinlerinin en azından sözlü olarak tercüme edildiğini ortaya koymaktadır (*Müsned*, III, 387, 470, 471; IV, 261, 262). Sahâbe ve tâbiîn dönemindeki çeviriler hakkında daha çok tefsir ve tarih kitaplarında ipuçları bulunmakta olup müslümanların bu tercüme yoluyla da İsrâiliyat'a ulaşmış olmaları mümkündür.

Klasik Dönem Âlimlerine Göre İsrâiliyat. İslâm âlimlerinin, İsrâiliyat'a dair bilgileri yalnız Kitâb-ı Mukaddes'in Suriyeli hıristiyanlarca Arapça'ya çevrilen nüshalarından almadıkları, onların Kitâb-ı Mukaddes yorumlarını ve sadece yahudi kültüründe bulunan bazı bilgileri de eserlerine aldıkları bilinmektedir. Birtakım İsrâilî bilgilerin ise eldeki yahudi kutsal kitabında ve yorumlarında, hatta bilinen sözlü yahudi kültüründe bulunmadığı ileri sürülmektedir. İslâm kaynaklarındaki bu tür bilgiler, müteakdimin devri âlimlerinin İsrâiliyat'tan etkilenmesini yansıttığı gibi geçmiş ümmetlerle ilgili İslâmî bakış açısını da gösterir. İlk dönemlerde İsrâiliyat'a karşı tavırlarını açıkça ortaya koyan İslâm âlimlerine göre İslâm'da diğer dinlere ait unsurların bulunması onun güvenilirliğine ve ilâhî kaynaklı oluşuna bir zarar vermez. Özellikle Kur'an'da yer alan tarihî hadiseleri, peygamber kıssalarını, Hz. Meryem ve Ashâb-ı Kehf'e dair olaylarla ilgili beyanları aydınlatmada İsrâilî bilgileri kullanmanın bir sakıncası yoktur. Bunun yanında İslâm âlimleri İsrâilî rivayetleri Kur'an ve Sünnet ışığında sahih, uydurma veya doğruluğu ve yanlışlığı incelenmeye değer bilgiler olarak üç grupta değerlendirmişler (İbn Kesîr, III, 5) ve kabul edilebilecek İsrâilî rivayetleri özellikle tarihe dair eserlerine almakta tereddüt göstermemişlerdir (meselâ bk. *a.g.e.*, I, 37, 38, 86; II, 26, 51, 115). Âlimler, itikadî ve amelî konularla ilgisi olmayan bu tür bilgilere genellikle hakkında açıklama bulunmayan hususlarda başvurdukları, bunları bilinçli olarak kullandıkları ve büyük ölçüde kaynaklarını da belirttikleri için ilk yıllarda bu hususa pek az karşı çıkmıştır. Tefsir ve tarih kitaplarında geçen, "Tevrat'ta okudum; Zebûr'da okudum; İsrâiliyat'tandır; Benî İsrâil haberlerindendir; İsrâiliyat'tan alınmıştır" gibi ifadeler bu yaklaşımın sonucudur. Ayrıca yahudi ve hıristiyan iken İslâm'ı seçenlerin varlığı da dikkate alındığında bu tür nakillerin intikali kaçınılmaz olup özellikle eski dinlerinde bilgin sayılan

kimselerin inanç konuları dışında geçmişteki birikimlerini kullanmaları tabiidir.

İsrâiliyat'ın rivayet edilmesini câiz görmeyenler, yahudi ve hıristiyanların kutsal kitaplarını tahrif ettiklerini, bazı hususları gizleyip bazılarını değiştirdiklerini bildiren âyetleri (el-Bakara 2/78-79; en-Nisâ 4/46; el-Mâide 5/13; el-En'âm 6/91; en-Neml 27/76; eş-Şûrâ 42/14) delil gösterek onların kitaplarına güvenilemeyeceğini ileri sürmüşler ve Ehl-i kitabın ne tasdik ne de tezkip edilmesi gerektiğine dair rivayetlerle (*Müsned*, V, 98; Buhârî, "İ'tişâm", 25, "Tevhîd", 42) düşüncelerini desteklemişlerdir. Ayrıca hadisleri yazmanın yasaklanmasıyla Ehl-i kitap'tan nakilde bulunmak arasında bir ilişki bulunduğunu, buna izin verilmesinin özellikle ilk asırlarda bu kaynaklara dayalı kıssacılığı ve uydurmacılığı büyük ölçüde arttırdığını belirtmişlerdir.

İsrâiliyat'ın rivayet edilmesini câiz görenler de yine öncelikle Kur'an'dan delil aramışlar ve zaman zaman Ehl-i kitaba başvurarak bilgi edinmeyi tavsiye eden âyetleri (Âl-i İmrân 3/93; Yûnus 10/94; el-İsrâ 17/101 vb.), İsrâiloğulları'ndan rivayette bulunulmasında sakınca görmeyen bazı hadisleri ve bir kısım sahâbînin merak ettiği konuları Ehl-i kitaba sormalarını delil göstermişlerdir. Ancak ne ilk görüşü savunanların delilleri Ehl-i kitabın bütünüyle kitaplarını tahrif ettiklerini, ne de İsrâiliyat'ı rivayet etmeyi câiz görenlerin delilleri bütün konularda Ehl-i kitaba müracaat edilebileceğini ispatlayacak niteliktedir. Burada ölçü, İslâmiyet'in temel kaynaklarınca doğrulanan ve genel ilkelerine uygun düşen hususların alınması, buna aykırı rivayetlerin terkedilmesi, hakkında hüküm verilemeyen hususlarda ise tevakkuf edilmesi şeklinde belirlenmiştir. Fakat bazı âlimler, hakkında hüküm verilemeyen hususlarda da İsrâiliyat'a dair rivayetleri kullanmanın câiz olduğunu savunmakla beraber özellikle hakkında açıklık bulunmayan hususlarda kesin hüküm vermemek gerektiğine dikkat çekmişlerdir (İbn Abdülber, II, 41-42).

Hadis kaynaklarında yer alan İsrâiliyat'ın sened ve metin açısından cerh ve ta'dîle tâbi tutulması halinde sahih olanlarının tesbit edilmesi mümkün olduğu gibi uydurma olanlarını ayırmak da mümkündür. İsrâiliyat'ı yer aldığı kaynaklar açısından farklı kategorilere ayırmak, tefsir, tarih ve menâkıb kitaplarındaki rivayetleri hadis kaynaklarındakilerden

farklı şekilde değerlendirmek gerekir. Zira Kur'an'da yer alan geçmiş ümmetlere dair bilgileri veya tarihî olayları açıklarken bu tür rivayetleri kullanan âlimlerin daha esnek davrandığı görülmekte, tefsir ve tarih âlimleri arasında bu konuda bir ittifakın bulunmadığı anlaşılmaktadır. Muahhaddisler ise İsrâilî rivayetler konusunda daha duyarlı davranmış olup bunda sahâbe devrinden itibaren hadislerin kabulünde gösterilen aşırı titizlikle ilgili geleneğin ve onların İsrâiliyat'ı tesbitteki çabalarının etkisi büyüktür. Buna rağmen muahhaddislerin İsrâilî rivayetleri eserlerine almalarını temelinde, "İsrâiloğulları'ndan rivayette bulunmamanızda sakınca yoktur; ancak benden rivayette bulunduğunuz zaman yalandan sakınınız" (*Müsned*, II, 159, 202; Buhârî, "Enbiyâ", 50; Şâfiî, s. 397) meâlindeki hadisin yanı sıra İslâm'ın akîdevî, hukukî ve ahlâkî konularda Yahudilik'ten çok daha mükemmel bir sistem getirdiği şeklindeki kanaate dayalı öz güvenin de rolü vardır. Öte yandan muahhaddislerin kitaplarına aldıkları İsrâilî rivayetlerde diğer rivayetlere uyguladıkları tenkit yöntemlerini benimzedikleri bilinmektedir. Ayrıca İsrâilî rivayetler İslâmiyet'i yalanlamaktan ziyade onu destekleyen şahitler olarak görülmüş, bunların dine zarar vereceği düşünülmemiştir.

Çağdaş Araştırmacılara Göre İsrâiliyat. Klasik İslâm kaynakları İsrâiliyat problemine özel ilgi göstermemiş, bu tür rivayetlere sadece ihtiyaç halinde yer vermiştir. Fakat bir taraftan Avrupa'da aydınlanma hareketinden itibaren metafizik konuların eleştirilerek ve bir anlamda pozitivist bir yaklaşımla ele alınmaya başlanması, diğer taraftan şarkiyatçıların İsrâiliyat yoluyla İslâm'a tenkitler yöneltmesi üzerine müslüman âlimleri temel kaynakları yeniden gözden geçirmeye başlamış ve ilk olarak İsrâilî bilgileri yoğun biçimde ihtiva eden vaaz ve irşad kitaplarını ele alıp eleştiriye tâbi tutmuşlardır. İsrâiliyat konusunu geniş bir şekilde inceleyen Reşîd Rızâ, İsrâilî rivayetleri tefsirine almaktan kaçınmış, eski âlimlerin geçmiş ümmetlere ait kaynaklara ulaşamadıklarını, Kitâb-ı Mukaddes'i yeterince incelediklerini, dolayısıyla bu tür rivayetleri iyi tanıyamadıklarını ileri sürmüş, günümüzde ise kaynaklara daha kolayca ulaşılabilirdiğinden bu hususların daha isabetli şekilde değerlendirilebileceğini söylemiştir (*el-Menâr*, XXVII/7-8 [1345], s. 614). Bu kaynaklardaki İsrâiliyat'ı büyük ölçüde Kâ'b el-Ahbâr ile Vehb b. Müneb-

bih'in rivayetlerine bağlayan Ebû Reyre de Reşîd Rızâ gibi bunlardan gelen rivayetlerin kesinlikle kabul edilemeyeceğini belirtmiştir (*Eḍvâ' 'ale's-sünneti'l-Muhammediyye*, s. 172-173). Öte yandan İsrâiliyat rivayetleriyle ilgili eleştiriler bazı sahâbîleri de kapsamış, Ehl-i kitap'tan iken sonradan müslüman olan tâbiilerden rivayette buldukları ve gaflet içinde oldukları iddia edilen Ebû Hüreyre, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Amr b. Âs, Abdullah b. Selâm ve Temîm ed-Dârî tenkide tâbi tutulmuştur. Ancak bu kişilerin sahâbîlerin ileri gelenlerinden olmaları, Hz. Peygamber'in yanında uzun süre kalmış bulunmaları ve rivayetlerinin dinin özünü ilgilendirmeyişi ileri sürülerek sözü edilen eleştirilere karşılık verilmiştir. Etbâu't-tâbiîn neslinden olup İsrâiliyat'a dair rivayetleri dolayısıyla eleştirilen Muhammed b. Sâib el-Kelbî, İbn Cüreyc, Mukâtil b. Süleyman gibi âlimlerin büyük çoğunluğu ise hadis münekkittirince güvenilir kabul edilmiştir.

Batılı araştırmacılar, İslâmî literatürün hemen her alanında İsrâilî bilgilerin mevcut olduğu kanaatinde. Onların konuyla ilgili tartışmaları, İslâm'ın Yahudilik veya Hıristiyanlık'tan esinlenilerek meydana getirilen bir din olduğu tezine dayanmaktadır. Bu araştırmacılara göre müslüman âlimler arasında İsrâiliyat hakkındaki tutum zaman içinde farklılık göstermiştir. İslâm'ın ilk asırlarında İsrâiliyat'a karşı istekli ya da tarafsız bir yaklaşım ortaya konurken daha sonra çekingen davranılmaya ve bu tür rivayetlerin uydurma ve değersiz olduğu görüşü dile getirilmeye başlanmıştır. İlk zamanlarda tefsir konularına dair rivayetlere pek iltifat edilmemesi, çağdaş dönemde de modern yaklaşımların etkisiyle geleneksel miras tenkidi bağlamında İsrâiliyat'ın eleştirilmesi dikkate alınırca bu yaklaşımın bir ölçüde doğru olduğunu söylemek mümkündür.

İsrâilî rivayetlerde büyük ölçüde yanlış bilgilerin ve tahrifatın bulunması, bunların Hz. Peygamber'e veya sahâbîlere nisbet edilmesi şüphe yok ki dinî açıdan sakıncalar doğurmuştur. Bu tür rivayetler, inancı etkileyerek Allah'a yaratılmışlık özelliği taşıyan sıfatların nisbet edilmesine sebebiyet vermiş, teşbih ve teciime gidilmesine yol açmış, peygamberlerin ismetini zedeleyecek fikirler ortaya koymuş, âhîret hayatıyla ilgili olarak naslarla bağdaşmayan açıklamalar getirmiş, dinin bid'at ve hurafelerle dolu olduğu intibahını uyandırmıştır.

İsrâiliyat türü rivayetlere yer verilmesini câiz görenlerin temel dayanağı, İslâm'ın Hz. Âdem'den beri gelen tevhid çizgisinin son halkası olması sebebiyle temel esaslarla bazı hükümlerin önceki kitaplardaki beyanlarla uyum içinde bulunabileceği düşüncesidir. Özellikle üç semavî dinin İbrâhimî gelenek demek olan Hanîfliği ortak kabul etmesi tevhid çizgisinin sürekliliği görüşünün sonucudur. Ayrıca bu dinlerin kitâbî bilginin yanı sıra şifâhî geleneğe de büyük önem vermesinin ve temel ilkelerin değişmeden devam etmesinin bu anlayışı desteklediği kabul edilmektedir. Öte yandan, İsrâiloğulları'nın veya diğer din mensuplarının başlarından geçen olayların hikâye edilmesinin ibret almaya vesile olacağı düşünülmüştür. Kur'ân-ı Kerîm de farklı insan gruplarını eğitmek ve dinin çeşitli konulardaki mesajını anlatmak amacıyla bu yöntemi sıkça kullanmıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki İslâm âlimleri içinde özellikle muhaddisler, rivayetleri sened ve metin açısından tedkike tâbi tutarak nakletme ilkelerini bu tür rivayetlere de uygulamışlardır. Bu bağlamda muhaddisler kendilerine ulaşan rivayetleri, değişik yollardan edindikleri diğer bilgilerle uyum arz edip etmemesi ve bu rivayetlerin İslâm'ın açık delilleriyle çelişip çelişmemesi gibi yollarla da kontrol etmişlerdir.

Literatür. Büyük kısmı modernleşme dönemine ait olmak üzere İsrâiliyat hususunda pek çok çalışma yapılmıştır. Bu konudaki ilk eserin, Vehb b. Münebbih'e nisbet edilen ve yaratılıştan İslâm'a kadar geçen süreçteki tarihî olayları konu alan *Kitâbü'l-İsrâ'îliyyât'ı* (*Kitâbü'l-Mübtede', Mübtede'ü'l-halk, Kıssaşü'l-enbiyâ'*) olduğu ileri sürülmüştür (Sehâvî, s. 88; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1328, 1390; *El'* [İng.], IV, 212). Ayrıca ilk dönemlerde kaleme alınan tarih kitaplarında bu isim geçmesi de aynı bilgilere yer verilmiştir. İslâm literatürüne İsrâiliyat'ın girmesi problemini ayırtılı biçimde ele alan en önemli çalışma, Hüsnî Yûsuf el-Etyar'ın *el-Bidâyâtü'l-ülâ li'l-İsrâ'îliyyât* adlı eseridir (Kahire 1412/1991). Şarkiyatçıların konuya dair ilk çalışmaları ise Abraham Geiger'in *Judaism and Islam*'ı (New York 1970), Erwin Isak Jakub Rosenthal'in *Judaism and Islam*'ı (London-New York 1961), Charles C. Torrey'in *Jewish Foundation of Islam*'ı (New York 1967) gibi öncelikle İslâm'ın Yahudilik'ten etkilendiği düşüncesini yansıtan başlıklar taşımaktadır. Kavram olarak konuyu ele alan önemli bir çalışma da Roberto Tottoli'nin "Origin and Use of

the Term İsrâiliyyât in Muslim Literature" adlı makalesidir (*Arabica*, XLVI/2 [1999], s. 193-210).

Tefsir kitapları İsrâiliyat'ın bol miktarda rivayet edildiği kaynaklar olduğundan bu alandaki tartışmalar büyük ölçüde tefsir sahasında yapılmıştır. Remzî Muhammed Kemâl Na'nâa'nın *el-İsrâ'îliyyât ve eseruhâ fi kütübi't-tefsîr* (Dimaşk 1390/1970), Abdullah Aydemir'in *Tefsirde İsrâiliyyât* (Ankara 1979), Muhammed Ebû Şehbe'nin *el-İsrâ'îliyyât ve'l-mevzû'ât fi kütübi't-tefsîr* (4. baskı, Kahire 1408/1988), Muhammed Hüseyin ez-Zehbe'nin *el-İsrâ'îliyyât fi't-tefsîr ve'l-hadîş* (3. baskı, Kahire 1986) ve Roland Meynet'in de aralarında bulunduğu bir grup Batılı araştırmacının Kitâb-ı Mukaddes metinleriyle Kur'an ve Sünnet metinlerini mukayese ettiği *Tarîkatü't-tahlîli'l-belâğî ve't-tefsîr: Tahlîlât nuşûş mine'l-Kitâbi'l-mukaddes ve mine'l-hadîşî'nebeviyyi's-şerîf* (Beyrut 1993) adlı eserleri bu çalışmaların en önemlilerindedir. Bunlar İsrâiliyat'ı, İslâmî kaynaklara giriş yollarını ve İsrâilî bilgileri rivayet eden meşhur şahsiyetleri ele almaktadır. Ayrıca konuya tefsir ilmi çerçevesinde yaklaşan, gerek müsteşrikler gerekse müslüman araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiş pek çok çalışma bulunmaktadır. W. Montgomery Watt'ın "Islamic Attitude to Cultural Borrowing" (*The Scottish Journal of Religious Studies*, VII [1986], s. 141-149) ve "The Early Development of the Muslim Attitude to the Bible" (*Guost*, XVI [1955-1956], s. 50-62), İzziyye Ali Tâhâ'nın "et-Tesebbüt fi kabûli'l-ağbâr ve rivâyetühâ fi risâlati's-semâ" (*Mecelletü's-Şerî'a ve'd-dirâsâtü'l-İslâmiyye*, VI/15 [1410/1989], s. 81-155) başlıklı makaleleri bunlar arasında sayılabilir.

Tefsirlerden sonra İsrâilî rivayetlerin en çok yer aldığı eserler tarih ve tabakat kitaplarıdır. Bu çerçevede Ya'kûbî, Muhammed b. Cerîr et-Taberî, Ali b. Hüseyin el-Mes'ûdî, Mutahhar b. Tâhir el-Makdisî, Bîrûnî, İbn Hazm, Şemseddin es-Sehâvî gibi tarihçiler eserlerinde İsrâiloğulları başta olmak üzere geçmiş ümmetler ve dinleri hakkında geniş bilgilere yer vermiştir. Bunların yanında dinler tarihine dair kaynaklarda da İsrâiliyat sıkça zikredilmiştir.

İsrâiliyat konusunu hadis-fıkah çerçevesinde ele alan klasik dönem telifleri arasında Bikâî'nin *el-Akâvâlü'l-kadîme fi hükmi'n-naql mine'l-kütübi'l-kadîme* adlı eseri bulunmaktadır (*MMMA* [Kahire], XXVI/2 [1401/1980], s. 37-96). İbn Ku-

teybe *Kitâbü'l-Ma'ârif* (nşr. Servet Ukâşe, Kahire 1960) ve *Te'vilü muhtelifi'l-hadîş*'inde (Beyrut 1408/1988), İbn Kesîr ise tefsir ve tarihinde konuya dair rivayetleri aktardığı gibi teorik bilgiler de vermiş, bu rivayetler hemen her hadis kaynağında yer almış, klasik eserlerde de Ehl-i kitap'tan rivayette bulunma konusunda müstakil bölümler açılmıştır. Modern dönemde aynı meseleyi ele alan müstakil çalışmalar arasında Abdurrahman b. Abdullah Dervîş'e ait *eş-Şerâ'î'us-sâbika ve medâ hücciyetühâ fi's-şerî'ati'l-İslâmiyye* (baskı yeri ve yayıncı yok, 1410) adlı eseri yanında Muhammed Hamîdullah'ın "İslâm Hukukunun Kaynakları Açısından Kitâb-ı Mukaddes" adlı makalesini (trc. İbrahim Canan, *İFD*, sy. 3 [1979], s. 379-410) zikretmek mümkündür.

Başta yahudi kültürü olmak üzere İsrâiliyat'ın hadis literatürüne girdiği tezini ciddi olarak ele alan çalışmalar Batı'da XIX. yüzyıldan itibaren yapılmaya başlanmış ve ortaya konan eserlerde ön yargılı bir tutum sergilenmiştir. Bu alanda ilk çalışmalar, İslâm'ın Yahudilik'ten tevârüs edildiği tezini ileri süren Abraham Geiger'in talebesi Ignaz Goldziher tarafından gerçekleştirilmiştir ("Ueber Bibelcitate in Muhammedanischen Schriften" ve "Ueber Judische Sitten und Hebraische aus Muhammedanischen Schriften", *Gesammelte Schriften* [nşr. Joseph de Somogyi], III, Hildesheim 1973, s. 77-101). W. R. Taylor'un "Al-Bukhârî and the Aggada" (*MW*, XXX/3 [1943], s. 191-202), Samuel Rosenblatt'ın Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, İzzeddin İbnü'l-Esîr, İbn Sa'd ve Buhârî'deki bazı hadisleri Talmud, Mişna ve Kitâb-ı Mukaddes'teki benzerleriyle mukayese ettiği "Rabbinic Legends in Hadith" (*MW*, XXXV/3 [1945], s. 237-252) ve Samuel M. Zwemer'in "The So-Called Hadith Qudsi" (*MW*, XII [1922], s. 263-275) adlı makaleleri de Geiger'in iddiasını ispatlamaya yönelik çalışmalardır. Meseleyi aynı çerçevede ele alan yakın dönem çalışmaları arasında özellikle M. J. Kister'in "Haddisû an Banî İsrâîla va-lâ haraja" (*JOS*, II [1972], s. 215-239) ve "Do not Assimilate Yourselves ... Lâ tashabbahû ..." (*Jarusalem Studies in Arabic and Islam*, XII [1989], s. 321-353) başlıklı makaleleriyle bu konuya dair literatüre de yer veren H. Schwarzbaum'un "Biblical Legends in Hadith Literature" (*Biblical and Extra-Biblical Legends in Islamic Folk-Literature*, Waldorf-Hessen 1982) adlı yazısı önemlidir. İsrâiliyat meselesini hadis ilmi açısından inceleyen

müstakil çalışmalar ise çok az olup yüksek lisans tezi olarak Muhammed eş-Şekârî tarafından hazırlanan *el-Yehûd fi's-sünneti'l-mu'ahhara* adlı eser (I-II, Riyad 1417/1996) daha çok Yahudiliğe bakışı ortaya koymaktadır. Özcan Hıdır'ın hazırladığı *İsrâiliyyât Hadis İlişkisi: Hadis Yahudi Kültürü Tartışmaları* adlı doktora tezinde ise (2000, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü) mesele genellikle şarkiyatçıların bakışına ağırlık verilerek ele alınmıştır. Bu çalışmada İsrâiliyyât, Arap yarımadasında yahudi kültürü, İsrâilî bilgileri rivayete dair deliller, bu konudaki rivayetleriyle tanınan sahâbe, tâbiîn, tebeu't-tâbiünden şahsiyetler ve belli başlı konulardaki İsrâilî rivayetler, hadis tarihi ve metodolojisi açısından iki kültür arasındaki benzerliklere dair ayrıntılı bilgi verilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, II, 159, 202; III, 39, 46, 387, 470, 471; IV, 261, 262; V, 98; Buhârî, "Enbiyâ", 50, "Bed'ü'l-halk", 15, "İ'tisâm", 25, "Şehâdât", 29, "Tevhîd", 42, 51, "Tefsîr", 2/11; Müslim, "Zühd", 61-62, 72; İbn Mâce, "Mu'addime", 5; Ebû Dâvûd, "İlim", 11; Tirmizî, "İlim", 13; Şâfiî, *er-Risâle* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1399/1979, s. 397; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), VI, 111; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb*, II, 216; İbn Abdülber, *Câmi'ü beyânî'l-ilm*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye), II, 41-43; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XIX, 259; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 45, 88; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, 37, 38, 86; II, 26, 51, 115; III, 5; İbn Haldûn, *el-İber*, II, 14; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 438-440; XI, 166-168; Bikâî, *el-Akvaül'l-kadime fi hükmi'n-naql mine'l-kütübü'l-kadime* (nşr. Muhammed Mürsî el-Hûlî, MMA [Kahire], XXVI/2 [1401/1980] içinde), s. 37-96; *Tecrid Tercemesi*, I, 97-98; Şehâvî, *el-İlân bi't-tevbih*, s. 88; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut 1399/1979, II, 388-389; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1328, 1390; Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-menâr*, I, 18; IV, 268; X, 328; XI, 44; a.mlf., "el-İntikâd 'ale'l-Menâr", *el-Menâr*, XXVII/7-8, Kahire 1345/1926, s. 539-547, 610-619; A. Guillaume, "The Influence of Judaism on Islam", *The Legacy of Israel* (ed. E. R. Bewan - C. Singer), Oxford 1928, s. 129-171; Ahmed Emin, *Fecrû'l-İslâm*, Kahire, ts., s. 161; N. Abbott, *Studies in Arabic Literary Papyri*, Chicago 1967, II, 36, 202; Mahmûd Ebû Reyve, *Edvâ' 'ale's-sünneti'l-Muhammediyye*, Kahire, ts., s. 154, 172-173; G. H. A. Juynboll, *The Authenticity of the Tradition Literature: Discussions in Modern Egypt*, Leiden 1969, s. 121-138; I. Goldziher, "Proben Muhammedanischer polemik gegen den Talmud", *Gesammelte Schriften* (ed. J. de Somogyi), Hildesheim 1973, I, 228-243; a.mlf., "İsrâiliyyât", *Revue des études juives*, XLIV, Leuven 1902, s. 63-65; Abdullah Aydemir, *Tefsîre İsrâiliyyât*, Ankara 1979, s. 6-42; Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî, *el-Envârü'l-kâşife*, Beyrut 1403/1983, s. 96 vd., 111-114; B. Lewis, *The Jewish of Islam*, Princeton 1984, s. 70; M. Hüseyin ez-Zehbe, *et-Tefsîr ve'l-müfessirân*, Kahire 1405/1985,

I, 166; a.mlf., *el-İsrâ'iliyyât fi't-tefsîr ve'l-hadis*, Dimaşk 1405/1985, s. 55-116; Hüsnî Yûsuf el-Etyar, *el-Bidâyâtü'l-ülâ li'l-İsrâ'iliyyât*, Kahire 1412/1991, s. 11-39, 41 vd., 63; Steven M. Wasserstrom, "Jewish Pseudepigrapha in Muslim Literature: A Bibliographical and Methodological Sketch", *Tracing the Threads: Studies in the Vitality of Jewish Pseudepigrapha* (ed. J. C. Reeves), Atlanta 1994, s. 87-114, 172; C. Adang, *Muslim Writers on Judaism and the Hebrew Bible*, Leiden 1996, s. 8-10; İbrahim Hatiboğlu, *İslâm'da Yenilenme Düşüncesi Açısından Modernistlerin Sünnet Anlayışı* (doktora tezi, 1996), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 189-200; Subhî es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve İstihlâları* (trc. M. Yaşar Kandemir), İstanbul 1997, s. 167; R. N. Nettle, *Early Islam Modern Islam and Judaism: The Israiliyyât in Modern Islamic Thought*, Amsterdam 1998, s. 1-14; Özcan Hıdır, *İsrâiliyyât Hadis İlişkisi: Hadis Yahudi Kültürü Tartışmaları* (doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 2-25, 440; Cl. Huart, "Vahb ben Monabbih et le tradition judéo-chrétien au Yémen", *JA*, X/4 (1904), s. 331-350; Abdülmeşîh Makdisî, "Naqli'l-kütübü'l-mukaddese ile'l-'Arabiyye kâle'l-İslâm", *el-Mesrih*, XXXI, Beyrut 1933, s. 1-11; W. R. Taylor, "al-Bukhârî and the Aggada", *MW*, XXXIII (1943), s. 191-202; S. Rosenblatt, "Rabbinic Leg-ends in Hadith", a.e., XXXV (1945), s. 237-252; M. Tayyib Okîç, "Hadiste Tercüman", *AÜİFD*, XIV (1966), s. 27-52; M. J. Kister, "Haddisü 'an benî İsrâile velâ Haraja", *JOS*, II (1972), s. 215-239; Muhammed Hamîdullah, "İslâmî İlimlerde İsrâiliyyât Yahut Gayr-i İslâmî Meşeli Rivâyetler" (trc. İbrahim Canan), *İİFD*, sy. 2 (1977), s. 295-319; a.mlf., "İslâm Hukukunun Kaynakları Açısından Kitâb-ı Mukaddes", a.e., sy. 3 (1979), s. 379-410; İzzîyye Ali Tâhâ, "et-Tesebbüt fi kabûli'l-a'hbâr ve rivâyetühâ fi risâlati's-semâ", *Mecelletü's-Şerî'a ve'd-dirâsati'l-İslamiyye*, VII/15, Küveyt 1410/1989, s. 81-155; Ziyâd Hafîl M. ed-Değârnî, "Mevkîfü'l-vahy mine'te't-âmmül ma'a't-türâşî'd-đniyyi'l-Yehûdî", a.e., XIV/39 (1420/1999), s. 81-128; A. J. Wensinck, "İsrâilî", *IA*, V/2, s. 1128; G. Wajda, "İsrâ'iliyyât", *Eİ²* (İng.), IV, 211-212; Tahsin Görğün, "Goldziher, Ignaz", *DİA*, XIV, 105-111; Ferâmerz Hâc Minûçihri, "İsrâ'iliyyât", *DMBİ*, VIII, 290-296.

İBRAHİM HATİBOĞLU

□ TEFSİR. İsrâiliyyât'a dair rivayetler tefsîr ilminin önemli konularından biridir. Tefsîr ilmi bakımından esas problem, âyetlerin tefsirinde kullanılan İsrâiliyyât'ın nassa dayalı bir meşruiyet zeminine oturup oturmadığıdır. Bu konuda yapılan incelemeler Kur'an ve Sünnet'teki delillerin lehte ve aleyhte yorumlanabileceğini göstermekte, lehte yorumlandığı takdirde dinin özüne zarar verilmemesinin temel prensip olduğunu ortaya koymaktadır. Bizzat Kur'an, ihtilâf edilen konularda Tevrat'a başvurulmasını ve yahudi âlimlerinden bilgi alınmasını tavsiye etmiş, bazı dinî hakikatlerin -tahriife uğramış olmakla birlikte- Tevrat ve İncil'de de bulunduğunu (Â-i İmrân 3/93; el-A'râf 7/157;

et-Tevbe 9/111; el-Feth 48/29; es-Sâf 61/6), yahudi ve hristiyanlara kendi kitapları ile de hükmedebileceğini (el-Mâide 5/43-45, 47, 66, 68) bildirmiştir. Ancak Tevrat ve İncil, Kur'an'da geçmeyen veya ayrıntılı biçimde anlatılmayan bazı konularda doğru bilgiler verirken bazı konularda çelişkili ifadeler ihtiva etmekte, bir kısım bilgilerin ise doğru veya yanlışlığını belirleme imkânı bulunmamaktadır (Muhammed Hamîdullah, sy. 2 [1977], s. 303-307).

Kur'an'ın ilk muhatabı olan Araplar sözlü kültüre sahip bir toplumdur. Kur'an'da geçmiş milletlere dair kısımlar çok defa ayrıntıya girilmeden anlatıldığı için ayrıntı isteyenleri diğer kaynakları incelemeye veya ilgili kısma hakkında bilgi veren kimselere yöneltmiştir. Başvurulan kaynak semavî kitaplardan biri ise Kur'an bunlara başvurulabileceğini bildirdiğinden bunda önemli bir sakınca görülmemiş, ancak şifahî kültür taşıyıcısı kimselere başvurulmuşsa bu takdirde onların kimlikleri tartışma konusu olmuştur. Hadis otoriteleri bu kimseleri araştırmış ve güvenilirlikleri hususunda değerlendirmişlerdir. İnsanların fitrî meylini ve onların Kur'an'ı öğrendikçe onun işareti ettiği gerçekleri daha ayrıntılı biçimde öğrenmek için gayret sarfedeceklerini bilen Hz. Peygamber, tamamen yasaklayıcı olmak yerine konuyla ilgili ana prensipleri ortaya koymuştur. Bunları uygulayan bir müslüman, Kur'an'ın yorumu için ilâhî kitaplara ve tarihî hakikatlere tamamen sırt çevirmeyeceği gibi, bir kaynağa dayanmayan ve dinî gerçeklerle çelişen haberleri dikkate almayacaktır. Asr-ı saâdet'te Resûl-i Ekrem'in koyduğu prensibe büyük oranda uyulmuş olmasına rağmen sonraki nesillerde bu hassasiyetin azaldığı, yahudilerden rivayeti serbest bırakan hadisi (bk. bk.) en geniş mânasıyla Sünnet'te cevabını bulamadıkları konular için yahudi asıllı kimselere başvurdukları görülmüştür. Ashabın, Hz. Nûh'un gemisinin boyu ve Hz. Mûsâ ile dolaşıp ona gerçekleri öğreten ilm-i ledün sahibi kişinin öldürdüğü çocuğun ismi gibi bilinmesi önemli olmayan konular ve akîde ile ilgili hususlarda Ehl-i kitap mühtedilerine soru sormadığı, bu konularla ilgilenmediği bilinmektedir (Remzî Na'nâa, s. 119-120). Ashap arasında Kur'an'ın yorumu için İsrâiliyyât'ı kullananların sayısı çok az iken tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn devrinde bu sayı artmış, onların kullandığı şüpheli rivayetler, İsrâiliyyât'la ilgisi olmayan merfû ve mevkuf rivayetlerin yerini